Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2024. – Т. 50. – С. 87-106
DOI: 10.31861/mhpi2024.50.87-106

Modern Historical and Political Issues: Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2024. – Volume. 50. – pp. 87-106
DOI: 10.31861/mhpi2024.50.87-106

УДК 73(141):351(327.5)

Андрій Кирчів[1]

Інструменталізація міжнародно-політичної парадигми З. Бжезінського у формуванні регіональних пріоритетів зовнішньої політики України

Дослідження зосереджене на концептуальних підходах, ідеях і рекомендаціях З. Бжезінського та потенціалі їхнього залучення у практику формування й реалізації зовнішньої політики України у період від проголошення незалежності до теперішнього часу, її глобальних та регіональних пріоритетів. У статті розглядаються динаміка зовнішньополітичних процесів в Україні, пріоритетних векторів зовнішньополітичного курсу та їхньої кореляції із доктринальними засадами З. Бжезінського. Аналізується ґенеза підходів до побудови стратегії і практики зовнішньої політики України під час президентських каденцій Л. Кравчука, Л. Кучми, В. Ющенка, В. Януковича, П. Порошенка та В. Зеленського. Розглядаються внутрішні та зовнішні чинники впливу на основні зовнішньополітичні рішення, які приймалися керівництвом України упродовж періоду від 1991 р. дотепер, наявні та потенційні наслідки цих рішень для держави і центральноєвропейського регіону у ближній та довгостроковій перспективах. Особливу увагу приділено коригуванню З. Бжезінським власних ідей та настанов щодо зовнішньополітичних пріоритетів України під дією глобальних і регіональних політичних процесів, зокрема – агресії Росії у 2014 р. та реакцією колективного Заходу на неї. Взято до уваги оцінку зовнішньополітичних рішень України провідними аналітиками та міжнародними експертними інституціями, як у контексті їх впливу на актуальну міжнародно-політичну ситуацію, так і під кутом зору реалізації геополітичних прогнозів і рекомендацій З. Бжезінського. Розглянуто перспективи застосування елементів його міжнародно-політичної парадигми до реалізації зовнішньої політики України через призму впливу повномасштабного вторгнення Росії на динаміку і напрямки геополітичних процесів в Європі і світі.

Ключові слова: вектори зовнішньої політики України, Центрально-Східна Європа, ЄС, НАТО, США, Велика Британія, концепція «Міжмор'я», євроатлантична інтеграція.

Andriy Kyrchiv[1]

Using the Key Guidelines of Z. Brzezinski's International Policy Paradigm in Shaping Regional Priorities of Ukraine's Foreign Policy

A study of the application of Z. Brzezinski's conceptual approaches, ideas and recommendations in the practice of forming and implementing Ukraine's foreign policy in the period from the declaration of independence to the present, its global and regional priorities. The article examines the dynamics of foreign policy processes in Ukraine in the context of conditional periodization and priority vectors and their correlation with Z. Brzezinski's doctrinal principles. The genesis of approaches to building the strategy and practice of Ukraine's foreign policy during the presidential terms of L. Kravchuk, L. Kuchma, V. Yushchenko, V. Yanukovych, P. Poroshenko and V. Zelensky is analyzed. The internal and external factors influencing the main foreign policy decisions made by the governmental institutions of Ukraine during the period from 1991 to the present, the current and potential consequences of these decisions for the state and the Central European region in the short and long term are considered. Particular attention is paid to Z. Brzezinski's adjustment of his own ideas and guidelines regarding Ukraine's foreign policy priorities under the influence of global and regional

[1] Аспірант кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна.
Postgraduate student of the Department of International Relations and Diplomatic Service, Faculty of International Relations of Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine.
E-mail: kyrchand@gmail.com; https://orcid.org/0000-0002-9117-4799.

© 2024 Andriy Kyrchiv. Published by Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (CC BY 4.0).

political processes, in particular, Russia's aggression in 2014 and the collective West's reaction to it. The assessment of Ukraine's foreign policy decisions by leading analysts and international expert institutions was taken into account, both in the context of their impact on the current international political situation and from the perspective of the embodiment of Z. Brzezinski's geopolitical forecasts and recommendations. The prospects for applying elements of his international policy paradigm to the implementation of Ukraine's foreign policy are considered through the prism of the impact of Russia's full-scale invasion on the dynamics and directions of geopolitical processes in Europe and the world.

Keywords: vectors of Ukraine's foreign policy, Central and Eastern Europe, EU, NATO, USA, Great Britain, the concept of "Intermaria", Euro-Atlantic integration.

Актуальність теми. Питання впливу засад зовнішньополітичної парадигми З. Бжезінського на різні етапи формування і реалізації зовнішньої політики нашої держави упродовж всього періоду від проголошення Незалежності України до сьогодення та у перспективі є одним із найважливіших для аналізу змін та тенденцій у динаміці політичних процесів на регіональному та глобальному рівнях. Особливої актуальності такий аналіз набуває в контексті руйнування глобальної системи безпеки через повномасштабне вторгнення Росії в Україну та динаміку реакції США, ЄС і НАТО, а також перспективи радикальної зміни конфігурації системи регіональної безпеки в Європі через прогнозоване досягнення Україною цілей євроатлантичної інтеграції.

Аналіз досліджень і публікацій. Тематика статті передбачає вивчення та використання декількох груп матеріалів. До першої з них належать праці З. Бжезінського – монографії, статті, виступи, інтерв'ю тощо. До іншої великої групи належать урядові документи, нормативні акти, постанови та інші матеріали, прийняті на державному рівні в Україні. Третя група використаних матеріалів пов'язана із національними та міжнародними засобами масової інформації, де були оприлюднені новини чи факти, що безпосередньо стосуються тематики викладу. До четвертої групи залучено оцінки, аналітичні виклади та прогнози міжнародних експертних середовищ та окремих дослідників. Серед них можна виділити інтерв'ю, публікації та виступи Я. Бжезінського, Н. Гарделса, Е. Міхти, К-Г. Нільссена, Дж. Павера, С.Хохи, Ж-М. Шов'є та інших. Абсолютна більшість використаних матеріалів існує лише мовою оригіналу, окремі з них (виступ З. Бжезінського на конференції «Майбутнє України: виклики для зовнішньої політики Німеччини та США») були доступні виключно учасникам заходів і не публікувалися для широкого загалу.

Метою статті є ґрунтовний розгляд застосування концептуальних підходів, ідей та рекомендацій З. Бжезінського у стратегії формування та реалізації зовнішньої політики України у період від проголошення незалежності до теперішнього часу, її глобальних та регіональних пріоритетів. Досягнення мети передбачає періодизацію та систематизацію використання елементів зовнішньополітичної парадигми З. Бжезінського у практиці досягнення стратегічних цілей України на зовнішній арені між 1991 р. та 2017 р. Додатковим важливим результатом розгляду є демонстрація актуальності ключових настанов З. Бжезінського для посилення європейської та глобальної безпеки через реалізацію стратегії євроатлантичної інтеграції України, починаючи з лютого 2022 р.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи у ретроспективі процеси формування зовнішньополітичних (зокрема – регіональних) пріоритетів та чинники, що мали на них вплив, доводиться констатувати, що в аспекті стратегічних інтересів Україна мала всі ознаки слабо розвинутих інструментів та інституцій, відповідальних за дотримання сталості курсу зовнішньої політики та незмінності її стратегічних засад. Упродовж останніх років, починаючи із лютого 2022 р., ці інструменти значно посилилися, а зовнішньополітичні пріоритети і цілі відносно чітко окреслилися у напрямі до інтеграції із західними демократіями та повного виходу із зони впливу Росії. Цьому, насамперед, сприяла повномасштабна російська інвазія, невдача її планів блискавичної перемоги та зростання підтримки з боку Заходу, безумовне визнання ним суверенітету, територіальної цілісності та кордонів України станом на 1991 р. Проте, за понад тридцятилітню історію існування незалежної держави, внаслідок приходу до влади різних політичних сил, почергово відбулися значні флуктуації перелічених пріоритетів. Це, у свою чергу, призвело до радикальних, полярних коливань зовнішньополітичного курсу України, що негативно впливало на її сприйняття як стабільного та надійного партнера на міжнародній арені. Зрозуміло, що специфіка геополітичного становища України вимагає значної гнучкості, виваженості та обмежених компромісів у формуванні сприятливого середо-

вища для забезпечення власних регіональних та глобальних інтересів. Однак, за наявності значної сукупності чинників в умовах щораз більш динамічного розвитку міжнародних відносин наприкінці XX – перших двох декад XXI ст., появи нових акторів у цих процесах, а також інтенсивної глобалізації у царинах економіки, політики та безпеки, державі необхідно мати законодавчо закріплені непорушні ключові засади свого зовнішньополітичного курсу, базовані на стратегічних національних інтересах. Така стратегія дає змогу оперативно реагувати на зміни у ближньому та віддаленому зовнішньому периметрі країни, разом із тим гарантуючи незмінність зовнішньополітичного курсу та його незалежність від змін політичних еліт у керівних державних інституціях. Прикладом практичного застосування таких принципів побудови зовнішньополітичних стратегій є, зокрема, розвинуті західні демократії (насамперед – США, Велика Британія, Німеччина, Франція, держави Скандинавії та ін.). Дещо гірша ситуація із сталістю зовнішньої політики склалася у частині держав колишнього т.зв. «соцтабору», які увійшли до складу ЄС – Угорщині, Словаччині, Болгарії, Румунії, передовсім через залежність від російських енергоносіїв і бізнес-інтереси економічних еліт, пов'язані із РФ. Слід зазначити, що руйнування «ялтинської» світової системи безпеки внаслідок розв'язання Росією повномасштабної війни проти України, стало серйозним випробуванням навіть для перевірених часом механізмів забезпечення сталості цих стратегій у більшості західних демократій. Зокрема, з метою гарантування захисту від потенційної російської воєнної агресії, традиційно нейтральні Швеція та Фінляндія стали членами НАТО.

Натомість, на пост-радянському просторі (окрім держав Балтії, що стали членами ЄС, та Росії, яка де-факто від часу проголошення суверенітету намагається реалізувати власну неоімперську парадигму) у тій чи іншій мірі спостерігаються протилежні явища. Пріоритети державної зовнішньої політики там поставлені у пряму залежність від політичної орієнтації правлячих еліт, їхніх корпоративних (в т.ч. економічних) інтересів та зв'язків. Часто існують зовнішні впливи, що через інструментарій тиску чи примусу нав'язують суверенним державам певні зовнішньополітичні та безпекові рішення, які не є у їхніх інтересах чи навіть їм суперечать. Можна відповідально стверджувати, що саме такі механізми формування регіональних і/чи глобальних зовнішньополітичних інтересів простежувалися у пострадянській Україні.

Концепції багатовекторності і нейтралітету та наслідки їхнього впровадження (1991–2005 рр.)

Умовно в історії відновленої незалежності можна виділити щонайменше 4 періоди, в яких пріоритети зовнішньої політики (як на регіональному, так і глобальному рівнях) мали посутні, а часом і радикальні розбіжності. Перший з них тривав від моменту проголошення незалежності, упродовж президентської каденції Л. Кравчука і аж до завершення двох термінів президентства Л. Кучми (1991–2004 рр.). У свою чергу, цей доволі тривалий період можна розбити на дещо коротші відтинки, коли зазнавали несуттєвих (тим не менш – важливих з точки зору тенденцій) коливань відносини саме на регіональному рівні, насамперед – із сусідніми державами та наднаціональними структурами. Загалом зовнішня політика та її пріоритети у цей період щонайменше до 1993 р. визначалася Декларацією про державний суверенітет України, прийнятою ще Верховною Радою УРСР 16.07.1990 р. Важливо зазначити, що, як член ООН, УРСР володіла квазі-суб'єктністю у міжнародних відносинах і навіть мала власне МЗС, що давало правові підстави на декларування власних пріоритетів у закордонній політиці. Цілком очікувано, що навіть такий революційний (як на свій час) документ, як Декларація, містив, з одного боку, нечітке бачення зовнішньополітичних та безпекових векторів, з іншого ж – проголошував певні принципи, що із часом обмежили можливості маневрування у згаданій сфері. Зокрема, твердження, що «Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї»[2], не дали змоги вчасно розпочати перемовини про потенційне членство у Північноатлантичному Альянсі та згодом повністю знівелювали правові можливості зберегти бодай тактичний ядерний потенціал, який перейшов у власність суверенної України і міг стати додатковим вагомим чинником стриму-

[2] Декларація про державний суверенітет України, 16 Липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР,* № 31, 30 Липня, (№55-XII), с. 429.

вання потенційного агресора і гарантій зовнішньої безпеки. У Декларації також було закладено готовність до укладання нового союзного договору з іншими радянськими республіками[3], що, по суті, визначало ширшу автономізацію як головний зовнішньополітичний пріоритет майбутньої української держави на найближчу перспективу в субрегіональному аспекті. Реалізацією цієї засади стало заснування Співдружності Незалежних Держав (СНД) 08.12.1991 р., через тиждень після всеукраїнського референдуму та фактичного набуття незалежності. Тут важливо зазначити, що де-юре Україна так і не стала учасником цього міждержавного утворення, оскільки вона не підписала Статут СНД. Цей факт, втім, не завадив їй (станом на 2014 р.) бути учасницею 219 міждержавних угод в рамках Співдружності, однак певним чином створив юридичні засади не входити у пропоновані Росією митний та оборонний союзи, сформовані на основі СНД[4].

Міжнародне визнання щойно проголошеної незалежної України наприкінці 1991 – початку 1992 р. відкривало можливості для модифікації пріоритетів зовнішньої політики держави під стратегічні національні інтереси та, на їх основі, вибудовувати власну політику безпеки і оборони з чітким визначенням потенційних загроз і розробкою механізмів їх нейтралізації. Проте цей шанс значною мірою не було реалізовано через низку внутрішньо- та зовнішньополітичних чинників. Серед останніх особливо важливо відзначити доволі тривалу в часі нечітку, невизначену політику єдиного світового лідера після завершення «Холодної війни» – Сполучених Штатів. Як зазначають американські експерти, у США не були готові до сценарію «Параду незалежностей», там сформувалося бачення реформованого і федералізованого СРСР. Коли ж розпад Союзу став доконаним фактом, у Вашингтоні та НАТО, насамперед, зосередилися над вирішенням долі його ядерного потенціалу, втрата контролю над яким могла мати непередбачувані наслідки не лише для США, але й у глобальному масштабі. Тому більшість в тодішній президентській адміністрації Буша, а опісля – Б. Клінтона схилялася до неформальної підтримки Росії та збереження статус-кво сфери її впливів та інтересів. Саме в середовищі адміністрації Б. Клінтона виникла ідея змусити Україну до добровільної односторонньої відмови від ядерного потенціалу стратегічного і тактичного рівнів, який вона отримала в момент розпаду Радянського Союзу, в обмін на гарантії збереження недоторканості кордонів та суверенітету. Фатальне підписання Будапештського меморандуму 5 грудня 1994 р. створило стратегічні передумови для Росії щодо реалізації її неоімперських планів у відносно недалекій перспективі. Важливо зазначити, що, будучи позаштатним радником президента Б. Клінтона та маючи опосередкований вплив на процес прийняття рішень, З. Бжезінський не погоджувався з концепцією ядерного роззброєння України у тій формі, яку пропонувала американська сторона (виключно політичні гарантії без зобов'язань щодо надання захисту у випадку агресії)[5]. Попри незгоду із такою пропозицією США з боку прем'єр-міністра України Л. Кучми та частини Верховної Ради, майбутні сторони Меморандуму, у свою чергу, не погоджувалися на внесення змін, яких вимагала Україна (а саме – підписання зобов'язуючого договору про гарантії безпеки)[6]. Під час своєї розмови із послом України у Вашингтоні О. Білорусом у травні 1993 р. З. Бжезінський зазначив, що навіть попри певну зміну риторики нової адміністрації на лояльнішу, спільний американо-російський тиск на українську сторону щодо саме таких умов ядерного роззброєння буде лише посилюватися[7].

[3] Декларація про державний суверенітет України, 16 Липня 1990 р.

[4] У СНД заявили, що Україна є учасником понад 200 договорів в рамках організації, 2019. *Українські Національні Новини,* [онлайн] 28 серпня. Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1821144-u-snd-zayavili-scho-ukrayina-ye-uchasnikom-ponad-200-dogovoriv-v-ramkakh-organizatsiyi> [Дата звернення: 1 грудня 2024].

[5] Joja, I.S., 2023. Russia, Ukraine, and the Reshuffling of the European Security Order. *Heinrich Boell Stiftung,* [online], July 21, available at: <https://www.boell.de/en/2023/07/21/russia-ukraine-and-reshuffling-european-security-order> [accessed November 17, 2024].

[6] Budjeryn, M., 2014. The Breach: Ukraine's Territorial Integrity and the Budapest Memorandum. Issue Brief #3, Wilson Center, Washington DC, available at: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Issue%20Brief%20No%203--The%20Breach--Final4.pdf> [accessed December 1, 2024].

[7] Report of Meeting of Ukrainian Ambassador to US O. Bilorus with Dr. Zbignew Brzezinski, 1993. Archive of the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs, Fond 1, Delo 7039. *Wilson Center Digital Archive,* [online], available at: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121103> [accessed December 1, 2024).

У своїх тогочасних виступах та друкованих працях З. Бжезінський наголошує на унікальних глобальних наслідках здобуття незалежності Україною, зокрема – на формуванні нової рівноваги сил в Європі, її вирішальному впливі на долю інших держав-членів СНД та навіть потенційну зміну імперської парадигми у самій Росії (за його ж словами, «Росія може бути або імперією, або демократією, але не обома одночасно»[8]). У своїй доповіді «Критична роль України на пост-радянському просторі», виголошеній на конференції, організованій Гарвардським інститутом українських студій у Вашингтоні 12 грудня 1996 р., З. Бжезінський (на той час – очільник Американо-українського дорадчого комітету) порівняв факт проголошення незалежності за масштабністю його впливу із об'єднанням Німеччини. Він зазначив, що поява України на мапі континенту знизила рівень загроз для Польщі, Румунії та Туреччини, стала добрим прикладом для інших учасників СНД та перешкодою для реставрації імперії, а також поштовхом для Росії у її пошуку самоідентифікації та демократизації. При цьому З. Бжезінський підкреслив, що, попри всі напруження у їхніх двосторонніх відносинах, Захід категорично не зацікавлений у прямому конфлікті між Україною та Росією та бажав би побачити у їхніх взаєминах реалізацію моделі відносин між США та Канадою[9]. На його думку, майбутній розвиток України, як невід'ємної частини Центральної Європи, значною мірою залежить від посилення її співробітництва із Польщею, Німеччиною та Туреччиною в Європі, з Азербайджаном та Узбекистаном – у межах СНД, тісної регіональної економічної співпраці із Росією, стратегічного партнерства зі США, а також вибору на користь євро-атлантичної інтеграції[10]. Через п'ять днів, 17 грудня 1996 р., під час конференції Американського інституту сучасних німецьких студій (AICGS) під загальною назвою «Майбутнє України: виклики для німецької та американської зовнішньої політики», З. Бжезінський знову підкреслює, що США і Захід «у ширшій Європі бажають бачити життєздатну Україну спершу членом НАТО, ймовірно через десять років чи близько того, а згодом – членом Європейського Союзу»[11]. При цьому визначає, що значними загрозами на цьому шляху є економічна та політична корупція, брак рішучості у впровадженні реформ, тотальний цинізм влади і використання нею адмінресурсу у власних цілях, млявість у розбудові національної держави, а також байдужість режиму Л. Кучми до вирішення мовного питання, що особливо небезпечно на тлі посилення Росією пропаганди про «один народ», побудованої на ґрунті російськомовності значної частини українського населення[12]. З погляду сьогодення доводиться констатувати, що практично жодне із зазначених вище застережень З. Бжезінського тодішньою українською владою враховані не були (і, зрештою, більшою мірою - наступними теж), що поглибило внутрішньо- і зовнішньополітичні проблеми і створило, в кінцевому підсумку, сприятливі передумови для розвитку російської експансії з усіма наступними наслідками. Зокрема, прийнята у тому ж 1996 р. і Конституція, попри загальну важливість її появи для врегулювання правового поля України, містила доволі розмите трактування державної мови, положення про нейтральний і без'ядерний статус, багатовекторність зовнішньої політики без зазначення пріоритетів, а також положення щодо базування Чорноморського флоту РФ на території АР Крим[13]. Зокрема, концепцію багатовекторності керівництво держави пояснювало унікальним географічним положенням України і необхідністю розвивати рівномірно стратегічне партнерство як з Росією, так і Сполученими Штатами та іншими державами для врівноваження їх впливу на Україну[14]. Безпекова криза у двосторонніх російсько-українських відносинах, що виникла наприкінці другого президентсь-

[8] Dobriansky, P.J., 1994. Ukraine: A Question of Survival. *The National Interest (summer 1994),* [online], available at: <https://www.jstor.org/stable/42894950?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents> [accessed December 1, 2024].

[9] Brzezinski, Z., 1996. Ukraine's Critical Role in the Post-Soviet Space. The keynote speech delivered on December 12 at a conference in Washington DC. *Harward Ukrainian Research Institute*. G.Washington University Publishers, Harward-Washington, p. 4-5.

[10] Ibidem, p. 7-8.

[11] Brzezinski, Z., 1996. Input at the Conference *The Future of Ukraine: Challenges for German and American Foreign Policy. Conference Report. Washington DC, December 17.* American Institute for Contemporary German Studies, Washington DC, p. 19.

[12] Ibidem, p. 18.

[13] *Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року : із змінами станом на 1 січня 2006 року,* 2006. Юридична думка, Київ, ст. 10, 17, 18, Перехідні положення.

[14] Звернення Президента України Л. Кучми до Верховної Ради, 2000. *Урядовий Кур'єр*, 23 Лютого, с. 5-12.

кого терміну Л. Кучми довкола півострова Тузла (2003 р.), стала однією із найбільш очевидних ознак намагання Росією скористатися факторами внутрішньополітичної слабкості України для реалізації власних планів із відновлення своєї гегемонії у північному Причорномор'ї та Криму з наступною реставрацією новітньої моделі імперії.

У виданій 1997 р. фундаментальній праці з геополітики «Велика шахівниця» З. Бжезінський вкотре визначає за Україною ключову роль у формуванні європейської системи безпеки та її безальтернативне майбутнє у євроатлантичній спільноті. Більш того, виходячи із перспективи вступу частини держав колишнього Варшавського договору (Польщі, Угорщини, Чехії, держав Балтії) до НАТО у 1999 р. та їхнє потенційне майбутнє членство в ЄС у межах першої декади 2000-х років, він прогнозує, що «десь між 2005 і 2010 роками Україна, особливо якщо до того вона зробить значний поступ у внутрішніх реформах і їй вдасться ясніше визначитися у якості центральноєвропейської країни, повинна бути готовою до серйозних переговорів із ЄС і НАТО»[15]. Посутньо зазначити, що, на переконання З. Бжезінського, після 2010 р. критичне ядро європейської безпеки мали сформувати чотири держави – Франція, Німеччина, Польща та Україна. Він вважав, що до того часу «франко-німецько-польсько-українська політична співпраця, що охопить близько 230 млн. осіб, могла б розвинутися у партнерство, що збільшувало б геостратегічну потужність Європи»[16], оперту на спільну домовленість про безпеку зі США. Тут доречно звернути увагу на схожість частини цієї моделі із концепцією «Міжмор'я» міжвоєнного періоду XX ст., яку (щоправда, по різному) розглядали як ефективний механізм співпраці і безпеки польські та українські політики та вчені. На її основі, зокрема, президент Польщі Л. Валенса на початку 1990-х років розвинув ідею формування центральноєвропейської структури безпеки «НАТО-біс» на тлі відсутності на той час інших механізмів захисту від зовнішньої загрози. У 1993–1999 рр. українська сторона здійснила ряд кроків, спрямованих на розбудову партнерства в галузі безпеки, беручи за основу парадигму Балто-Чорноморського Союзу. Так, у квітні 1993 р. з'явився проект створення Центрально-Східноєвропейського простору стабільності і безпеки (ЦСПСБ), у 1994 р. була створена Ліга партій держав Міжмор'я, а 10-11 вересня 1999 р. у Ялті відбувся саміт «Балто-Чорноморське співробітництво: в інтегровану Європу XXI століття без ліній розподілу»[17]. Незважаючи на докладені зусилля, інституціоналізації цього формату співробітництва тоді не відбулося. Проте напрацьовані упродовж зазначених років принципи діяльності були апробовані в роботі неформального об'єднання ГУУАМ (1997 р.) і Спільноти демократичного вибору (2005 р.). Окрім того, спільною заявою президентів Л. Кучми і А. Квасневського 21 травня 1997 р. в Києві було на найвищому рівні зафіксовано початок стратегічного партнерства України та Польщі[18], що стало вагомим кроком у контексті зусиль щодо реалізації ідей Міжмор'я.

Загалом, за період президентства Л. Кравчука та Л. Кучми (обидва терміни), через внутрішньополітичні і корупційні проблеми, значний політичний вплив і тиск Росії та відсутність чітко означених пріоритетів у процесі будівництва національної держави, було втрачено вікно можливостей для формування власної парадигми зовнішньої політики та реалізації послідовних кроків у напрямку інтеграції в простір Центральної Європи з подальшим членством в Європейському Союзі та НАТО. Саме таку стратегію розвитку України у довгій перспективі З. Бжезінський вважав найбільш логічною та оптимальною в контексті загальнополітичних та безпекових процесів на європейському континенті та у світі[19].

---

[15] Бжезінський, З., 2000. *Велика шахівниця*. Переклад з англійської Олена Фешовець. «Лілея-НВ», Львів-Івано-Франківськ, с. 84.

[16] Там само, с. 85

[17] Президент України, 1998. Розпорядження № 589/98-рп «Про міжнародну конференцію «Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи XXI століття без розподільних ліній». *Портал «Рада» Верховної Ради України,* [онлайн], 29 Грудня. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589/98-%D1%80%D0%BF#Text> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[18] Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання», 1997. *Портал «Рада» Верховної Ради України,* [онлайн], 21 Травня. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[19] Brzezinski, Z., 1996. Input at the Conference *The Future of Ukraine: Challenges for German and American Foreign Policy. Conference Report. Washington DC, December 17*. American Institute for Contemporary German Studies, Washington DC, p. 18.

Перші спроби зміни курсу на євроатлантичну інтеграцію (2005–2010 рр.)

Кінець другої каденції президентства Л. Кучми характеризувався глибокою політичною кризою, пов'язаною із численними корупційними скандалами, згортанням багатьох демократичних реформ та ініціатив, наступом на свободу слова і помітним зовнішньополітичним дрейфом у бік Росії, з чим не погоджувалася значна частина українського суспільства. Бажаючи консервації існуючого стану справ для збереження впливу на політичні та економічні процеси в Україні, Л. Кучма, за допомогою корумпованої владної верхівки, проросійських сил та за безпосереднього втручання у виборчий процес Росії, пішов на фальсифікацію виборів із визнанням В. Януковича новим Президентом України. Це викликало масовий суспільний протест, названий згодом «Помаранчевою революцією», який призвів до оголошення результатів виборів недійсними. Наступна перемога опозиційного кандидата В. Ющенка на початку 2005 р. принесла суттєві зміни у політику України, зокрема у її зовнішню складову. Проте, через внутрішньополітичні процеси і конфлікти більшість із цих змін не набули системного характеру.

У січні 2005 р. видання «Le Monde Diplomatique» у статті «Україна: нова холодна війна», загалом позитивно оцінюючи перемогу демократичних сил, ставить під сумнів можливість швидкого поступу України у процесі євроатлантичної інтеграції через надто сильний економічний та політичний вплив Росії та значну поляризацію суспільства на прихильників та противників прозахідного курсу внаслідок виборів. При цьому автор матеріалу зазначає, що З. Бжезінський у своїй щойно опублікованій книзі «Вибір: глобальне панування чи глобальне лідерство» визначає життєво необхідним включення в процеси розширення НАТО і ЄС на схід країн, які донедавна були часиною СРСР, насамперед – України[20].

Оцінюючи перші 100 днів президентства В. Ющенка, німецький політолог А. Рар вказує на анонсований зовнішньополітичний вектор України у бік євро-атлантичної інтеграції та значний практичний поступ у цій царині. Однак зазначає, що відсутність плідного діалогу з економічними елітами і слабкий рух внутрішніх реформ можуть стати реальними перешкодами на шляху до ЄС та НАТО, оскільки для вступу у ці структури держава повинна відповідати низці вагомих критеріїв[21]. Саме невирішені внутрішньополітичні конфлікти і потужне проросійське лобі у Верховній Раді призвели до втрати Україною реальних шансів отримати запрошення до Плану дій щодо членства під час Ризького саміту Альянсу наприкінці 2006 р. За словами Посла США в Україні, «Президент США Джордж Буш у Ризі підтвердив: коли Україна продемонструє готовність – двері НАТО будуть відкриті перед нею. Але держави-члени Альянсу розуміють і позицію нинішнього українського уряду, озвучені прем'єром Віктором Януковичем: Україні потрібен час, щоб ознайомити своїх громадян з діяльністю та стандартами НАТО, які перспективи матиме Україна після вступу до Альянсу, тощо»[22].

У 2007 р. З. Бжезінський, як голова нещодавно створеного Партнерського Комітету США-ЄС для України, в інтерв'ю «Голосу Америки» поділився своїми спостереженнями та думками щодо євро-атлантичних перспектив України в контексті як глобальних процесів, так і результатів двох років президентства В. Ющенка. На його думку, незважаючи на значний прогрес в утвердженні стратегічного напрямку зовнішньої політики, в Україні все ще немає незворотнього і однозначного вибору її курсу. При цьому він, як і в попередніх працях, наголошує на вирішальному значенні західного вектора розвитку України для демонтажу імперських тенденцій в Росії, особливо на фоні її зростаючого антагонізму із Заходом. Серед позитивних чинників на користь євроатлантичної інтеграції З. Бжезінський виділяє, зокрема, посилення співпраці з НАТО у різних форматах (участь у спільних миротворчих місіях та військових формаціях, поступову трансформацію стандартів управління тощо), а також вступ до СОТ та співробітництво з окремими державами ЄС, насамперед – із сусідньою Польщею. Водночас, для зближення до ЄС і НАТО Україні необхідно забезпечити прозорість, верховенство права,

[20] Chauvier, J-M., 2005. Ukraine: a new cold war. *Le Monde Diplomatique,* [online], January, available at: <https://mondediplo.com/2005/01/01ukraine> [accessed October 10, 2024].

[21] Юрченко, Л., 2005. Сто перших днів нової української влади: успіхи й проблеми. *Deutsche Welle,* [онлайн], 03 Травня. Режим доступу: <https://www.dw.com/сто-перших-днів-нової-української-влади-успіхи-й-проблеми/a-2476529> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[22] Чи є місце для України в НАТО після Ризького саміту?, 2006. *Радіо Свобода,* [онлайн] 20 Грудня. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/956431.html> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

прогнозованість, незворотність демократичних процесів – те, що наразі не набуло належного рівня розвитку після обрання В. Ющенка президентом. Одним із негативних зовнішніх факторів для України З. Бжезінський вважає суттєве зменшення уваги до регіону ЦСЄ з боку США через їх надмірну заангажованість у війні в Іраку та зростання через це напруги у регіоні Близького Сходу. Однак він висловив упевненість, що утвердження незалежності України «у різний спосіб допомагає творити кращу, більшу Європу, яка згодом поширеться до Євразії»[23]. Слід зазначити, що у цьому та інших наступних інтерв'ю і друкованих матеріалах З. Бжезінський уникає прогнозів щодо можливостей чи/та орієнтовного часу набуття Україною членства в ЄС і НАТО, висловлених ним у книзі «Велика шахівниця».

Коментуючи російське вторгнення у Грузію серпні 2008 р., З Бжезінський прямо поєднує його із «тривалим самообманом» адміністрації Б. Обами щодо сутності В. Путіна та його режиму і застерігає, що дії Росії є ознакою реалізації ширшої стратегії з відновлення СРСР, які, в разі пасивної реакції Заходу, створять проблеми для всього демократичного світу[24]. Проте він продовжує розглядати можливості налагодження відносин Заходу (насамперед – США) із Росією у форматі співпраці між НАТО та ОДКБ, як на рівні між державами, так і загалом між обома блоками, або ж через створення спільної ради НАТО та Шанхайської організації співпраці. На переконання З. Бжезінського, глибше залучення Росії у мережу світової безпеки разом із НАТО дасть їй шанс позбутися імперських амбіцій[25].

Аналізуючи перед виборами 2010 р. результати президентства В. Ющенка, британський політолог Т. Кузьо підсумовує, що через внутрішньополітичні проблеми (часті зміни уряду, політичну нестабільність, відсутність національної стратегії та посилення проросійського чинника) Україна втратила унікальну нагоду отримати ПДЧ в НАТО, а в ЄС оптимізм щодо її потенційного членства змінився на скептицизм, що згорнуло розпочатий діалог[26].

Консервація євроатлантичних тенденцій та посилення впливу Росії.

Прихід до влади В. Януковича очікувано посилив проросійські тенденції у внутрішній та зовнішній політиці України. Проте на зовнішній політиці це не відобразилося відразу, і офіційно курс України на євроатлантичну інтеграцію ще певний час залишався незмінним. Декларування цієї незмінності підсилювали, зокрема, фінальна стадія підготовки до спільного проведення Україною та Польщею чемпіонату з футболу Євро-2012 та заплановані до проведення військово-морські навчання у Чорному морі «Сі Бриз-2011» за участю ВМФ України та військових кораблів держав НАТО. У своєму виступі на конференції «Майбутнє України: виклики та вплив урядування в Україні» у липні 2011 р. в Інституті Петерсона З. Бжезінський нагадав про офіційну заяву В. Януковича щодо 2022 року, як дати потенційного членства України в ЄС та зазначив, що щонайменше дві умови визначатимуть майбутнє України – її успіхи чи невдачі у внутрішній та зовнішній політиці та напрям розвитку, який обере для себе Росія. При цьому найбільшою загрозою для України було названо ситуацію, коли репресивні дії у її внутрішній політиці поєднаються з імперськими тенденціями у політиці Росії щодо України. Загалом він висловив переконання, що в умовах тенденції до зниження гомогенності всередині найбільших державних альянсів (в т.ч. і ЄС), Україна має змогу побудувати успішні відносини у двосторонньому форматі, зокрема із такими стратегічно важливими для неї партнерами, як Польща та Туреччина (з останньою, зокрема – через спільний інтерес до можливості забезпечення Європи енергоносіями альтернативними шляхами). У свою чергу, західний вектор розвитку України у поєднанні з її дружніми відносинами з Росією матиме «ефект втягування» що-

[23] Zbigniew Brzezinski on Ukraine's Aspirations and Geopolitical Role. 2007. *Voice of America,* [online], May 22, available at: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2007-05-22-voa9-86825982/219385.html> [accessed December 1, 2024].

[24] Gardels, N., 2008. Brzezinski: Russia's Invasion of Georgia Is Reminiscent of Stalin's Attack on Finland. *Huffpost,* [online], September 8, available at: <https://www.huffpost.com/entry/brzezinski-russias-invasi_b_118029> [accessed November 16, 2024].

[25] Brzezinski, Z., 2009. NATO and World Security. *The New York Times,* [online], August 19, available at: <https://www.nytimes.com/2009/08/20/opinion/20iht-edbrzezinski.html> [accessed December 1, 2024].

[26] Кузьо, Т., 2010. Зовнішня політика Віктора Ющенка: риторика без втілення в життя. *Українська Правда,* [онлайн] 11 Січня. Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/kuzyo/4b4b50a8e9efc> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

до останньої з поступовою «вестернізацією», у разі вибору демократичного шляху. Більше того, 20 років незалежності і ціле покоління, яке виросло в цих умовах, на думку З. Бжезінського, дають підстави США для «контрольованого оптимізму» щодо подальшого розвитку України в контексті їх бачення позитивів та негативів динаміки процесу, а Європі, в разі членства України в ЄС у віддаленій перспективі – шанси знайти себе у нових реаліях розширення[27]. Доводиться констатувати, що наведені вище елементи комплексного бачення З. Бжезінським потенційної і оптимальної стратегії розвитку України в контексті засад його міжнародно-політичної парадигми, були радше продуктом, опертим на залишений без змін офіційно проголошений курс на євроінтеграцію, аніж на реальні політичні процеси, що формували передумови для переходу до втрати значної частини суверенітету чи його повної ліквідації. Підписані у квітні 2010 р. урядами В. Януковича та Д. Мєдвєдєва т.зв. «Харківські угоди», які, всупереч Конституції, продовжували термін перебування російських військових баз у Криму до 2042 р.[28], поступова заміна керівництва оборонно-безпекового блоку та стратегічних міністерств на персонал, тісно пов'язаний із спецслужбами РФ, згортання демократичних реформ та посилення тиску на свободу слова, розгортання масштабної корупції на всіх рівнях влади – все це мало ознаки спроби узурпації влади правлячим режимом, який, у свою чергу, перебуває під зовнішнім управлінням влади РФ. 21 листопада 2013 р. Уряд України прийняв рішення про призупинення підготовки до підписання угоди з ЄС, а через тиждень, на саміті Євросоюзу у Вільнюсі В. Янукович відмовився відписати Угоду про Асоціацію[29]. Це викликало тривалі масові громадсько-політичні акції протесту, відомі під неофіційною назвою як «Революція Гідності», жорсткі репресії з боку режиму, які завершилися невдалою спробою силового розгону Євромайдану і загибеллю значної кількості цивільних, а також втечею президента В. Януковича до Росії і анексією останньою Криму наприкінці лютого 2014 р.

Євроатлантичні інтеграційні процеси в умовах агресії. Антипутінська коаліція.

Окупацію Криму військами РФ З. Бжезінський порівняв із методами мафії і застеріг, що Росія піде далі, якщо Україна не вчинить опір, а Захід не відреагує ефективними інструментами. Сам факт окупації він означив, як наступний після Грузії етап реалізації планів Путіна щодо відновлення СРСР, в межах якого він намагатиметься (в разі відсутності дієвих контрзаходів на всіх рівнях) поступово окуповувати інші регіони, дійти до Києва і розмістити там проросійський уряд[30]. При цьому, однак, З. Бжезінський допускає можливість пошуку спільної платформи для Заходу і Росії в контексті врегулювання конфлікту і налагодження відносин з Україною, а також необхідність запевнити Росію у тому, що Захід не «затягує» Україну в НАТО. Як інструмент стримування агресії (на той момент) він бачить виключно економічні та політичні санкції[31].

16 червня 2014 р. на організованій Центром Вільсона конференції «Взаємна безпека на паузі? Росія, Захід та архітектура європейської безпеки» З. Бжезінський виступив із доповіддю щодо нових викликів перед Європою і світом в контексті російської агресії в Україні. Доповідь містить низку засадничих тверджень, побудованих на аналізі зовнішньополітичної доктрини Росії, ситуації в Україні та можливих механізмів реагування на неї Заходу, зокрема – Північноатлантичного Альянсу, у якому теж означено окремі системні проблеми. Зокрема зазначається, що розглядати проблему російського вторгнення в Україну слід не лише у

[27] Brzezinski, Z., 2011. Keynote at the conference *Ukraine's Future: The Challenges and Impact of Governance in Ukraine, Peterson Institute, July 7,* [online video], available at: <https://www.youtube.com/watch?v=jnXaFMFU3v4> [accessed 15.10.2024].

[28] Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, 2010. Портал Верховної РадиУкраїни, [онлайн], 27 Квітня. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359#Text> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[29] Україна не підписала Угоду про асоціацію з ЄС, 2013. *BBC,* [онлайн], 29 Листопада. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/11/131129_ukraine_eu_assignment_ek> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[30] Putin 'wants to rebuild USSR with Ukraine' – Brzezinski, 2014. *EuroNews*, [online], March 7, available at: <https://www.euronews.com/2014/03/07/putin-wants-to-rebuild-ussr-with-ukraine-brzezinski> [accessed December 1, 2024].

[31] Ibidem.

військово-політичній, але й у внутрішньоросійській доктринально-філософській площині, що значно ускладнює її вирішення. З. Бжезінський висловлює впевненість у тому, що Росія може змиритися із віддаленою перспективою членства України в ЄС, однак її членство в НАТО розглядається як пряма загроза безпеці, тому, для запобігання ескалації конфлікту та пошуку його компромісного врегулювання, Альянс повинен дати недвозначне запевнення у тому, що Україна ніколи не приєднається до нього. В самій НАТО визріла проблема невиконання членських зобов'язань окремими державами в частині їхніх внесків до загального бюджету, тому, як інструмент стимулу, запропоновано позбавити такі країни права вето в процесі прийняття консенсусних рішень щодо безпеки у периметрі Блоку. З. Бжезінський закликав Захід озброювати Україну легкою протипіхотною, протитанковою та протиповітряною зброєю, щоби, з одного боку, не створити для Росії підстав вважати цей процес підготовкою до нападу з боку України, з іншого – дати їй чіткий сигнал, що продовження агресії матиме для неї надто високу ціну. Проте умовою такого постачання він визначає бажання і готовність України до спротиву.[32] . Аналогічний заклик до озброєння України він висловив через три тижні під час виступу перед Комітетом із закордонних справ Сенату США. Зокрема, З. Бжезінський розглянув три варіанти розвитку російської агресії супроти України в контексті стратегії поведінки колективного Заходу. У першому випадку Росія припиняє подальші спроби позбавити Україну суверенітету, а також намагання втягнути її у т.зв. «євразійський союз», в обмін на невизначену в часі перспективу приєднання України до ЄС та безумовну відмову Заходу від її потенційного членства в НАТО. Другий варіант – продовження Росією дестабілізації України і, як наслідок – системні, тривалі і важкі для агресора санкції та ускладнення ситуації у самій Україні. У випадку повномасштабної агресії проти України (третій варіант розвитку) Захід повинен зробити все задля допомоги українським силам опору та економічної і політичної ізоляції Росії, що мало б спричинити її занепад та внутрішню дестабілізацію[33]. В ретроспективі подій, що відбувалися з лютого 2014 р. в Україні, можна зазначити, що США та держави НАТО в основному притримувалися запропонованих З. Бжезінським (і не лише ним) кроків з обмеження оперативних і стратегічних можливостей Росії, проте дуже часто – не у повній мірі та із значними запізненнями в реагуванні на її агресивні дії. Більше того, в риториці частини західних політиків та лідерів з'явилися тенденції до здійснення спроб переконати Україну у законності вимог Росії щодо Криму та частини південно-східних регіонів (Донецької та Луганської областей) як таких, що «завжди мали етнічну та ментальну єдність з Росією», і в такий спосіб, на їхню думку, запобігти ескалації конфлікту в Європі. Тим не менше, Україна навесні-влітку 2014 р. таки підписала Угоду про асоціацію з ЄС, таким чином визначивши для себе стратегічний зовнішньополітичний пріоритет.

Обраний президентом України у травні 2014 р. П. Порошенко не погодився з пропонованими підходами до замирення з Росією і, у відповідь на проголошення за її підтримки сепаратистських квазі-державних утворень «ДНР» та «ЛНР», оголосив антитерористичну операцію (АТО). Успіхи її проведення та прогнозована потенційна поразка самопроголошених «республік» призвели до прямого втручання збройних сил Росії і вимушеного перемир'я на невигідних для України умовах т.зв. «Мінських домовленостей» (спершу «Мінськ-І», згодом, на початку 2015 р. – «Мінськ-ІІ»). На підставі аналітичного дослідження ефективності цих угод у своєму звіті «Переглядаючи угоду «Мінськ-ІІ», опублікованому в межах Європейської програми Центру стратегічних та міжнародних студій (одним з членів опікунської ради якого був З. Бжезінський), його автор К. Г. Нільсон приходить до висновку, що обидва документи Росія використовує за схемою, яка була застосована в Абхазії та Північній Осетії – звинувачення української сторони у порушеннях для ескалації агресії – та у розділі «Рекомендації» закликає

[32] Brzezinski, Z., 2014. Keynote at the conference *Mutual Security on Hold? Russia, the West and European Security Architecture", June 16*. Wilson Center, Washington DC, available at: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/article/Mutual%20Security%20transcript_formatted.pdf> [accessed December 1, 2024].

[33] Brzezinski, Z., 2014. Russia and Ukraine. Statement before the Senate Foreign Relations Committee, July 9, 419 Dirksen Senate Office Building, Washington D.C. Center for Strategic & International Studies, Washington DC, available at: <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/attachments/ts140708_Brzezinski.pdf> [accessed December 1, 2024].

до посилення санкцій[34]. Ян Бжезінський (син З. Бжезінського), експерт Атлантичної Ради із зовнішньої політики України, оцінюючи наслідки «Мінських угод», називає помилкою обережну позицію США щодо плавного підходу до санкцій і надання допомоги Україні та стверджує, що лише посилення санкцій з боку колективного Заходу, підтримка європейських союзників по НАТО й передача Україні більш потужної летальної зброї здатні зупинити агресію Росії[35]. Загалом можна стверджувати, що США, Велика Британія та їхні партнери з Північноатлантичного Альянсу в цілому до лютого 2022 р. намагалися дотримуватися лінії, що відповідала пропозиціям З. Бжезінського для сенатського комітету із закордонних справ, насамперед – у частині, що стосується відмови Україні у її намаганнях стати членом НАТО. Сам З. Бжезінський неодноразово пропонував «фінську модель» розвитку і безпеки, як найбільш оптимальну для України в контексті її сусідства з непередбачуваним, агресивним та значно потужнішим сусідом[36], а щодо Криму навіть розглядав варіант тимчасового спільного російсько-українського управління півостровом[37]. Для України такий варіант був і є неприйнятним як з правової (конституційної) точки зору, так і в контексті одного із способів «замороження» конфлікту та опосередкованого визнання правосуб'єктності агресора на території Криму.

Більш того – Україна продовжувала системно добиватися членства в ЄС та НАТО, а наприкінці президентської каденції П. Порошенка (вже після смерті З. Бжезінського у травні 2017 р.), 7 лютого 2019 р. Верховна Рада внесла зміни до Конституції, якими закріпила курс на повноцінне членство нашої держави в обох інституціях, а також прийняла звернення до лідерів держав Альянсу та Парламентської Асамблеї НАТО з проханням надати Україні ПДЧ вже на грудневому саміті у Лондоні[38]. Через зміну політичної влади в Україні у 2019 р. (обрання президентом В. Зеленського та сформовану монобільшість партії «Слуга народу» у ВРУ) і викликані нею зовнішньополітичні флуктуації, а також відсутність єдності у питанні потенційного членства України в самому Альянсі (значною мірою спричинені економічним та політичним тиском Росії на окремих його членів), надання Плану дій та перспективи вступу відклалися на невизначений термін. Динаміка євро-інтеграційних процесів в Україні залишалася відносно стало-позитивною після підписання Угоди про Асоціацію, проте значного прогресу у наближенні до членства в ЄС теж не відбулося.

Неспровоковане повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. стало реалізацією третього і найгіршого сценарію, прогнозованого З. Бжезінським у його доповіді для сенатського комітету 9 липня 2014 р. Показово, що західні демократії та міжнародні інституції, окрім висловленого обурення агресією з боку Росії, певний час залишалися практично бездіяльними в контексті підготовки та здійснення кроків із симетричної відповіді на цю агресію. Переважна більшість міжнародних експертів пояснює цю паузу переконанням світових лідерів у необхідності бути готовими прийняти нову геополітичну реальність (тобто потенційно швидку окупацію України та перетворення її на адміністративну частину Росії за схемою псевдо-референдумів, проведених у Криму та т.зв. «ДНР» і «ЛНР»). Безпрецедентно рішучий і ефективний опір українського громадянського суспільства та ЗСУ, спричинений ним провал «блискавичної війни», вимушений відхід російських сил наступу із частини окупованих територій у перші тижні агресії, а також множинні факти воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених ЗС РФ, докорінно змінили динаміку всіх процесів, пов'язаних із

[34] Nilsson, C.H., 2016. Revisiting the Minsk II Agreement. The Art and Statecraft of Russian-brokered Ceasefires. A Report of the CSIS Europe Program. Center for Strategic & International Studies, Washington DC.

[35] Ching, N., 2016. Minsk Deal Legitimizes Ugly Facts on the Ground, Critics Say. *VoA News*, [online], March 2, available at: <https://www.voanews.com/a/minsk-deal-legitimizes-ugly-facts-russia-ukraine/3216861.html> [accessed December 1, 2024].

[36] Brzezinski suggests using Finland rolemodel to solve Ukrainian crisis, 2015. *UNIAN*, [online], June 30, available at: <https://www.unian.info/politics/1095203-brzezinski-suggests-using-finland-role-model-to-solve-ukrainian-crisis.html> [accessed December 1, 2024].

[37] Brzezinski, Z., 2017. On Europe & Russia. Interview for Center for Strategic and International Studies, [online video], available at: <https://www.youtube.com/watch?v=72HrccCDPhc> [accessed December 1, 2024].

[38] Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», 2019. *Відомості Верховної Ради,* 1 Березня 2019, № 9, (№ 2680-VIII), с. 5, ст. 50.

євроатлантичними очікуваннями України. Насамперед, ЄС, США, Велика Британія, Японія та низка інших держав, починаючи з березня 2022 р. системно запроваджують санкції проти фізичних та юридичних осіб в Росії та світі, причетних до економічної, політичної, інформаційної чи будь-якої іншої підтримки агресії проти України. Слід зазначити, однак, що ефект від запроваджених санкцій виявився нижчим від очікуваного не стільки через здатність Росії до імпортозаміщення, скільки через налагодження нею постачання необхідних сировинних матеріалів та високотехнологічних компонентів обладнання і зброї із Китаю, Ірану та Північної Кореї. Цей факт відкритого чи частково прихованого союзництва є важливим в контексті поступового нарощування міжнародного протистояння між т.зв. «Антипутінською коаліцією» демократичного Заходу, яка допомагає Україні у боротьбі з російською агресією, та альянсом диктаторських режимів Росії, Ірану і Північної Кореї за підтримки Китаю. Слабкою стороною західних демократій у цьому протистоянні є, зокрема, необхідність дотримання певних правил і процедур, узгодження пропозицій щодо рішень зі значною кількістю партнерів чи/та інституцій, необхідність консенсусу при прийнятті цих рішень у випадку НАТО чи ЄС, а також зміни політичних еліт в межах виборчих циклів – все те, чого не потребують тоталітарні режими при прийнятті рішень (в т.ч. стратегічних) чи вчиненні дій. Саме із переліченими вище чинниками були пов'язані затримки із постачанням зброї та іншої допомоги Україні, що призвело до втрат ініціативи та змін у тактичній обстановці на всіх ділянках бойових зіткнень у 2022–2024 рр. та на дало змоги отримати важелі впливу на Росію у потенційних переговорах щодо врегулювання конфлікту.

Тим не менш, 23 червня 2022 р. Європейська рада надала Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, 14 грудня 2023 р. ЄС ухвалив рішення про початок переговорного процесу з Україною щодо її вступу після виконання всіх вимог і відповідності критеріям, а 14 червня 2024 р. було ухвалено переговорну рамку про вступ[39]. Євросоюз, окрім згаданих вище санкцій та ухвалення низки міжнародно-правових норм проти агресора, системно виділяє допомогу Україні в економічній, соціальній та оборонній сферах. Усвідомлення потенційного розширення російської агресії на європейському континенті в разі воєнної поразки України змусило ЄС переосмислити власну оборонну стратегію. У березні 2022 р. лідери Євросоюзу ухвалили доктринальний документ – Стратегічний компас, який визначає головні напрямки політики ЄС у сфері безпеки й оборони. В рамках його чотирьох цілей Стратегічного компаса (дія, захист, інвестиції та партнерство) держави-члени ЄС зобов'язалися інвестувати в оборону 70 мільярдів євро протягом наступних трьох років[40]. Оскільки оборонна стратегія ЄС є невід'ємною складовою стратегічної парадигми НАТО, там теж відбулися засадничі зміни. 18 травня 2022 р. Швеція та Фінляндія подали заяви на вступ до НАТО, 29 червня того ж року на саміті Альянсу було прийнято рішення про прийняття обох держав за прискореною процедурою[41]. Вже 4 квітня 2023 р. Фінляндія, а 7 березня 2024 р. Швеція стали членами блоку[42]. У такий спосіб обидві держави відповіли на загрозу потенційної агресії з боку Росії. Окрім того, в НАТО змінилися підходи до членства України. У 2023 р. на липневому саміті Альянсу у Вільнюсі Україна отримала запевнення у запрошенні до НАТО після виконання низки вимог, а також три важливих рішення – зняття вимоги про необхідність виконання Плану дій (тобто – перехід до однокрокової моделі набуття членства), багаторічна програма підтримки, що включає перехід на стандарти блоку, а також створення нової Ради Україна-НАТО для вирішення кризових питань. Як очевидну перешкоду для негайного запрошення до членства

[39] Переговори про вступ України до ЄС: повний гід у 12 питаннях, 2024. *Євроінтеграційний Портал КМУ*, [онлайн], 21 Червня. Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/peregovory-pro-vstup-ukrayiny-do-yes-povnyj-gid-u-12-pytannyah-i-10-mifah-2/> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[40] Реакція Євросоюзу на агресію рф змінила його геополітичні позиції – Боррель, 2023. *Укрінформ*, [онлайн], 23 Березня. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3686162-reakcia-evrosouzu-na-agresiu-rf-zminila-jogo-geopoliticni-pozicii-borrel.html> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[41] Лідери країн НАТО погодили вступ Швеції та Фінляндії до альянсу, 2022. *BBC*, [онлайн], 29 Червня. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61901391> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[42] Швеція офіційно вступила до НАТО, 2024. *NATO News*, [онлайн], 8 Березня. Режим доступу: <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_223446.htm> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

було названо воєнні дії та окупацію частини суверенної території України[43].

Отже, стратегічне рішення щодо потенційного членства України в ЄС в цілому відображає ідейні настанови і бачення З. Бжезінського, насамперед ті, що були висловлені вже після вторгнення Росії у Крим та у східні регіони України, хоча й значно пришвидшує динаміку набуття цього членства. Натомість, останні рішення НАТО стосовно можливості членства України (навіть беручи до уваги незгоду окремих членів Організації, зокрема – Угорщини та Словаччини), повністю суперечать цьому баченню. Більше того – вступ Фінляндії в НАТО створив фактичний контраргумент до настанови З. Бжезінського щодо «фінляндизації» України, як способу уникнення ескалації з боку Росії та виходу із кризи. Слід проте врахувати, що всі процеси в Україні та довкола неї перебувають у стані динамічних змін, результати яких, через значну кількість взаємодіючих чинників, дуже складно спрогнозувати та спроектувати відповіді на існуючі та ймовірні нові виклики.

Тенденції та прогнози в контексті регіонального аспекту міжнародно-політичної парадигми З. Бжезінського

Питання місця і значення України в контексті геополітики та глобальної і регіональної безпеки З. Бжезінський порушував у численних публікаціях, доповідях, інтерв'ю, монографіях та урядових документах (аналітичних записках для президентів, виступах перед профільними комітетами обох палат Конгресу США, спеціалізованими урядовими інституціями тощо). У широко відомій (і чи не найбільш фундаментальній) праці з питань геополітики і геостратегії «Велика Шахівниця» зафіксовано його бачення України, як одного із центрів сили в регіоні Східної і Центральної Європи, що, з одного боку, є частиною критичного ядра безпеки всієї Європи, з іншого – ключовим елементом всієї системи взаємодії на європейському континенті у західно-східному та, особливо, у північно-південному напрямку, де є великі перспективи розширення внутрішньо-регіональних зв'язків у межах розвитку давньої концепції «Міжмор'я»[44]. Державу Україна З. Бжезінський аргументовано вважає майбутнім важливим набутком для ЄС і НАТО, а також тим суб'єктом міжнародного права, який визначить вибір Росії – повернення до імперських амбіцій чи шлях до демократичних перетворень і участь в об'єднанні двох систем безпеки, західної та євразійської[45]. У пізніших його працях можна помітити незначні корекції настанов і рекомендацій у межах давніше сформованої парадигми, які були відповідями на актуальні зміни у глобальній чи регіональній політиці та ситуації в самій Україні і довкола неї. Після захоплення військами РФ Криму і частини українських східних регіонів З. Бжезінський рекомендував Заходу, в разі бажання Росії йти далі, запровадити проти неї найжорсткіші санкції та надати Україні максимально можливу військову, політичну та економічну допомогу, разом з тим відмовивши їй у членстві в НАТО, щоби не втягнути Альянс у світову війну[46]. При цьому він не бачив загрози формування РФ союзницьких зв'язків з Іраном та Китаєм, який, на його переконання, не захоче йти на конфронтацію із Заходом, як основним ринком для нього, а також має давні територіальні порахунки з Росією[47]. Зрозуміло, що відхід З. Бжезінського у травні 2017 р. не дає змоги синтезувати його бачення та настанови щодо політики США і Заходу в цілому після початку повномасштабного вторгнення, формування «Антипутінської коаліції» і нової «осі зла» (Росія-Іран-Північна Корея-Китай», економічного і ядерного шантажу Росії та поширення її провокацій засобами актів гібридної війни проти держав-членів ЄС і НАТО тощо. За словами одного із дослідників спадщини З. Бжезінського, П. Пєтшака, «хоча

[43] Україну запросять до НАТО без ПДЧ, але після виконання вимог – рішення саміту, 2023. *Укрінформ,* [онлайн] 11 Липня. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3734464-ukrainu-zaprosat-do-nato-bez-pdc-ale-pisla-vikonanna-vimog-stoltenberg.html> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

[44] Бжезінський, З., 2000. *Велика шахівниця*, с. 83.

[45] Там само, с. 121.

[46] Brzezinski, Z., 2014. Russia and Ukraine. Statement before the Senate Foreign Relations Committee, July 9, 419 Dirksen Senate Office Building, Washington D.C. Center for Strategic & International Studies, Washington DC, available at: <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/attachments/ts140708_Brzezinski.pdf> [accessed December 1, 2024].

[47] TIA&TW: Zbigniew Brzezinski (Center for Strategic and International Studies): Part II, 2017. *This is America and The World,* [online video], February 3, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=oDIlqYRqrtE> [accessed December 1, 2024].

його вже й немає, його праця продовжує жити; адміністрація Байдена дотримується геостратегічного плану З. Бжезінського та підтримує Україну у військовому, матеріально-технічному, дипломатичному та політичному планах. … Питання лише, чим нині наповнена доктрина Бжезінського?[48]»

Цілком логічно, що, беручи за основу його геополітичну візію, низка інституцій і окремих аналітиків у США та інших державах Заходу формують власні моделі регіональної політики України та щодо неї, як в умовах війни, так і на тривалу перспективу. Тут слід зазначити, що ці бачення подальшого майбутнього України можна умовно розділити на песимістичні та оптимістичні сценарії (і лише з часом буде змога оцінити ступінь реалістичності обох). Так, упродовж всіх трьох років повномасштабного вторгнення Росії, на різних рівнях (у тому числі – деяких аналітичних структур та від на найвищих посадових осіб окремих держав) регулярно звучали заклики до України прийняти вимоги агресора задля настання миру чи бодай «заморозки» конфлікту, оскільки продовження боротьби не принесе успіху, а лише призведе до збільшення кількості жертв та розширення війни до регіональних, а згодом – і глобальних масштабів. Зокрема, через день після початку агресії, посилаючись на колишні судження З. Бжезінського, авторитетний колумніст світових видань Дж. Павер звинуватив адміністрацію США у провокуванні Росії через розширення НАТО та радив Україні погодитися із своєю «традиційною» роллю частини російської імперії[49]. Натомість, старший науковий співробітник «Атлантичної Ради» Я. Бжезінський, доповнюючи концепції свого батька, озвучив, на його думку, п’ять вирішальних чинників, які приведуть Україну до перемоги над агресором та подальшого розвитку в межах євроатлантичної спільноти. Перший – це однозначне і незаперечне прийняття Заходом всіх військових і державних цілей України, без спроб поступок на користь агресора. Другий – постачання всіх необхідних озброєнь згідно з потребами України та зняття всіх обмежень на їхнє застосування. Третій – жорсткі і всеосяжні санкції проти Росії (тут він посилається на 3% її економічного зростання у 2023 р., як наслідок неефективності наявного санкційного механізму). Четвертий – широка інформаційна кампанія, як у світі, так і безпосередньо в самій Росії, для висвітлення вчинених нею воєнних злочинів та загарбницької політики з метою створення в ній передумов для соціальних і політичних протестів. П’ятим ключовим чинником, на відміну від З. Бжезінського, його син називає безумовне членство України в НАТО, оскільки жодні двосторонні безпекові угоди чи інші механізми не здатні гарантувати її безпеку у довгостроковій перспективі[50].

Таким чином, беручи до уваги наведені вище аналітичні напрацювання та ряд висновків провідних експертних середовищ на регіональному та світовому рівнях, можна зазначити, що у баченні теперішньої і майбутньої ситуації у європейському регіоні превалюють засадничі твердження З. Бжезінського щодо ключової ролі України у системі взаємовідносин та безпеки у розширеному єдиному цивілізаційному просторі Європи.

Висновки

Ще до набуття Україною її незалежності З. Бжезінський зазначав у своїх працях її потенціал та значення у субрегіоні Центральної і Східної Європи та на європейському континенті загалом. Він бачив важливість розбудови як двосторонніх відносин із сусідніми державами в регіоні, так і формування співпраці в межах ініціативи т.зв. «Міжмор’я», а також інтеграції України у Європейський Союз та НАТО. Найбільш ґрунтовно його бачення та настанови щодо місця і ролі України в контексті власної зовнішньополітичної парадигми викладені у книзі «Велика шахівниця». Однак аналіз публікацій, виступів, інтерв’ю та інших документальних

[48] Pietrzak, P., 2023. The Brzezinski Doctrine And NATO’s Response To Russia’s Assault On Ukraine. *Modern Diplomacy*, [online], January 12, available at: <https://moderndiplomacy.eu/2023/01/12/the-brzezinski-doctrine-and-natos-response-to-russias-assault-on-ukraine/> [accessed October 11, 2024].

[49] Power, J., 2022. Ukraine Should Have a Policy Of 'Non-Involvement With NATO', Opined Zbigniew Brzezinski. *InDepthNews*, [online], February 26, available at: <https://archive-2017-2022.indepthnews.info/index.php/opinion/5106-ukraine-should-have-a-policy-of-non-involvement-with-nato-opined-zbigniew-brzezinski> [accessed December 1, 2024].

[50] Бжезинський, Я., 2024. П’ять елементів, необхідних для перемоги України. Інтерв’ював Ігор Тимоць. *Ліга.нет,* [онлайн] 11 Серпня. Режим доступу: <https://www.liga.net/ua/world/interview/ukraina-dlia-putina-v-sirii-zoni-dlia-peremohy-potribni-piat-elementiv-yan-bzhezynskyi> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

матеріалів авторства З. Бжезінського, пов'язаних із цією тематикою, дає підстави стверджувати, що з 1991 р. і до смерті у 2017 р. він уважно відслідковував всі процеси у сфері зовнішньої політики України, коментуючи їх та інколи коригуючи власні бачення і рекомендації. Слід зазначити, що у різні періоди розвитку незалежної держави Україна у різній мірі та в різний спосіб застосовувала його настанови для побудови і корекції власного зовнішньополітичного курсу. Зокрема, у період з 1991 р. по 2004 р., через внутрішньополітичні проблеми та потужний політичний тиск Росії, Україна не спромоглася скористатися можливістю швидкого поступу у напрямку євроатлантичної інтеграції, визначеному З. Бжезінським, як безальтернативно пріоритетним і стратегічно важливим для неї. Період президентства В. Ющенка позначився певним поступом у налагодженні продуктивного діалогу з НАТО та ЄС, а також у формуванні ефективного двостороннього співробітництва із Польщею, Румунією, Чехією, Словаччиною, Молдовою, Грузією та Туреччиною. Натомість, відносини з Білоруссю та Росією ускладнилися через агресивну нео-імперську політику останньої та її агресію проти суверенної Грузії і «газову війну». Започатковані процеси поступової інтеграції України в НАТО та ЄС політично гальмувалися під час президентства В. Януковича (2010–2014 рр.). Спроба їхнього повного згортання викликала масовий спротив суспільства (Революція гідності), а також спробу військово-політичного втручання Росії, яка завершилася окупацією Криму та проголошенням псевдореспублік у східному регіоні України. У цей час З. Бжезінський закликає Україну до спротиву агресії, а Захід – ввести жорсткі санкції проти Росії, надати Україні необхідне, але легке озброєння і шукати платформу для тристоронніх мирних переговорів. Обраний у травні 2014 р. президент П. Порошенко повертає пріоритетність євроінтеграційному процесу в Україні, і вже влітку того ж року завершує процедуру підписання Угоди про Асоціацію з ЄС. Щодо інтеграції з НАТО значного прогресу досягнуто не було (окрім обмеженого постачання зброї та навчання українських підрозділів), оскільки Захід не бажав ескалації напруженості у відносинах з Росією. Згідно з рекомендаціями З. Бжезінського для зовнішньої політики США у липні 2014 р., навіть у випадку найвищого рівня протистояння із Росією, Україні слід відмовити у перспективах членства в Альянсі. Все ж, у лютому 2019 р. Верховна Рада України закріпила в Конституції курс на повноцінне членство держави в ЄС та НАТО. І хоча до повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. значних кроків у цьому напрямку не відбулося, важливим був факт однозначно визначених зовнішньополітичних пріоритетів, про які З. Бжезінський писав ще на початках формування незалежної держави Україна. Динаміка процесів змінилася після початку агресії Росії. Вже у червні 2022 р. ЄС надав Україні статус кандидата в члени ЄС, а через два роки ухвалив переговорну рамку щодо вступу в Євросоюз. У липні 2023 р. Північноатлантичний Альянс ухвалив рішення про скасування необхідності ПДЧ для України та запевнив у запрошенні до членства після виконання вимог та припинення бойових дій. Окрім того, Україна упродовж 2022–2024 рр. підписала низку двосторонніх угод у сфері безпеки з окремими державами ЄС і НАТО, що зміцнило її становище в контексті надання всебічної підтримки та військової і економічної допомоги. Як зазначають експерти, євроатлантичні перспективи України станом на сьогодні та у майбутньому є не лише реальними, а й важливими для безпеки і співробітництва в європейському регіоні. Саме так визначав роль та місце України у цьому контексті З. Бжезінський.

Список джерел:

1. Бжезінський, З., 2000. *Велика шахівниця*. Переклад з англійської Олена Фешовець. «Лілея-НВ», Львів-Івано-Франківськ.

2. Бжезинський, Я., 2024. П'ять елементів, необхідних для перемоги України. Інтерв'ював Ігор Тимоць. *Ліга.нет,* [онлайн] 11 Серпня. Режим доступу: <https://www.liga.net/ua/world/interview/ukraina-dlia-putina-v-sirii-zoni-dlia-peremohy-potribni-piat-elementiv-yan-bzhezynskyi> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

3. Декларація про державний суверенітет України, 16 Липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР* № 31, 30 Липня, (№55-XII).

4. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», 2019. *Відомості Верховної Ради,* 1 Березня, № 9, (№ 2680-VIII).

5. Звернення Президента України Л. Кучми до Верховної Ради, 2000. *Урядовий Кур'єр*, 23 Лютого.

6. *Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року : із змінами станом на 1 січня 2006 року,* 2006. Юридична думка, Київ.

7. Кузьо, Т., 2010. Зовнішня політика Віктора Ющенка: риторика без втілення в життя. *Українська Правда,* [онлайн] 11 Січня. Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/kuzyo/4b4b50a8e9efc> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

8. Лідери країн НАТО погодили вступ Швеції та Фінляндії до альянсу, 2022. *BBC,* [онлайн] 29 Червня. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61901391> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

9. Переговори про вступ України до ЄС: повний гід у 12 питаннях, 2024. *Євроінтеграційний Портал КМУ*, [онлайн] 21 Червня. Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/peregovory-pro-vstup-ukrayiny-do-yes-povnyj-gid-u-12-pytannyah-i-10-mifah-2/> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

10. Президент України, 1998. Розпорядження № 589/98-рп «Про міжнародну конференцію «Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи XXI століття без розподільних ліній». *Портал «Рада» Верховної Ради України,* [онлайн] 29 Грудня. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589/98-%D1%80%D0%BF#Text> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

11. Реакція Євросоюзу на агресію рф змінила його геополітичні позиції – Боррель, 2023. *Укрінформ*, [онлайн] 23 березня. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3686162-reakcia-evrosouzu-na-agresiu-rf-zminila-jogo-geopoliticni-pozicii-borrel.html> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

12. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання», 1997. *Портал «Рада» Верховної Ради України,* [онлайн] 21 Травня. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

13. Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, 2010. *Портал «Рада» Верховної Ради України,* [онлайн] 27 Квітня. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359#Text> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

14. Україна не підписала Угоду про асоціацію з ЄС, 2013. *BBC,* [онлайн] 29 Листопада. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/11/131129_ukraine_eu_assignment_ek> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

15. Україну запросять до НАТО без ПДЧ, але після виконання вимог – рішення саміту, 2023. *Укрінформ,* [онлайн] 11 Липня. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3734464-ukrainu-zaprosat-do-nato-bez-pdc-ale-pisla-vikonanna-vimog-stoltenberg.html> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

16. У СНД заявили, що Україна є учасником понад 200 договорів в рамках організації, 2019. *Українські Національні Новини,* [онлайн] 28 Серпня. Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1821144-u-snd-zayavili-scho-ukrayina-ye-uchasnikom-ponad-200-dogovoriv-v-ramkakh-organizatsiyi> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

17. Чи є місце для України в НАТО після Ризького саміту?, 2006. *Радіо Свобода*, [онлайн] 20 Грудня. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/956431.html> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

18. Швеція офіційно вступила до НАТО, 2024. *NATO News*, [онлайн] 8 Березня. Режим доступу: <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_223446.htm> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

19. Юрченко, Л., 2005. Сто перших днів нової української влади: успіхи й проблеми. *Deutsche Welle*, [онлайн] 03 Травня. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/сто-перших-днів-нової-української-влади-успіхи-й-проблеми/a-2476529> [Дата звернення: 1 Грудня 2024].

20. Brzezinski, Z., 1996. Ukraine's Critical Role in the Post-Soviet Space. The keynote speech delivered on December 12 at a conference in Washington DC. *Harward Ukrainian Research Institute*. G.Washington University Publishers, Harward-Washington.

21. Brzezinski, Z., 1996. Input at the Conference *The Future of Ukraine: Challenges for German and American Foreign Policy. Conference Report. Washington DC, December 17.* American Institute for Contemporary German Studies, Washington DC.

22. Brzezinski, Z., 2009. NATO and World Security. *The New York Times*, [online], August 19, available at: <https://www.nytimes.com/2009/08/20/opinion/20iht-edbrzezinski.html> [accessed December 1, 2024].

23. Brzezinski, Z., 2011. Keynote at the conference *Ukraine's Future: The Challenges and Impact of Governance in Ukraine*, *Peterson Institute*, *July 7*, [online video], available at: <https://www.youtube.com/watch?v=jnXaFMFU3v4> [accessed 15.10.2024].

24. Brzezinski, Z., 2014. Keynote at the conference *Mutual Security on Hold? Russia, the West and European Security Architecture", June 16*. Wilson Center, Washington DC, available at: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/article/Mutual%20Security%20transcript_formatted.pdf> [accessed December 1, 2024].

25. Brzezinski, Z., 2014. Russia and Ukraine. Statement before the Senate Foreign Relations Committee, July 9, 419 Dirksen Senate Office Building, Washington D.C. Center for Strategic & International Studies, Washington DC, available at: <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/attachments/ts140708_Brzezinski.pdf> [accessed December 1, 2024].

26. Brzezinski, Z., 2017. On Europe & Russia. Interview for Center for Strategic and International Studies, [online video], available at: <https://www.youtube.com/watch?v=72HrccCDPhc> [accessed December 1, 2024].

27. Brzezinski suggests using Finland rolemodel to solve Ukrainian crisis, 2015. *UNIAN*, [online], June 30, available at: <https://www.unian.info/politics/1095203-brzezinski-suggests-using-finland-role-model-to-solve-ukrainian-crisis.html> [accessed December 1, 2024].

28. Budjeryn, M., 2014. The Breach: Ukraine's Territorial Integrity and the Budapest Memorandum. Issue Brief #3, Wilson Center, Washington DC, available at: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Issue%20Brief%20No%203--The%20Breach--Final4.pdf> [accessed December 1, 2024].

29. Chauvier, J-M., 2005. Ukraine: a new cold war. *Le Monde Diplomatique*, [online], January 2005, available at: <https://mondediplo.com/2005/01/01ukraine> [accessed October 10, 2024].

30. Ching, N., 2016. Minsk Deal Legitimizes Ugly Facts on the Ground, Critics Say. *VoA News*, [online], March 2, available at: <https://www.voanews.com/a/minsk-deal-legitimizes-ugly-facts-russia-ukraine/3216861.html> [accessed December 1, 2024].

31. Dobriansky, P.J.,1994. Ukraine: A Question of Survival. *The National Interest (summer 1994)*, [online], available at: <https://www.jstor.org/stable/42894950?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents> [accessed December 1, 2024].

32. Gardels, N., 2008. Brzezinski: Russia's Invasion of Georgia Is Reminiscent of Stalin's Attack on Finland. *Huffpost*, [online], September 8, available at: <https://www.huffpost.com/entry/brzezinski-russias-invasi_b_118029> [accessed November 16, 2024].

33. Joja, I.S., 2023. Russia, Ukraine, and the Reshuffling of the European Security Order. *Heinrich Boell Stiftung*, [online], July 21, available at: <https://www.boell.de/en/2023/07/21/russia-ukraine-and-reshuffling-european-security-order> [accessed November 17, 2024].

34. Nilsson, C.H., 2016. Revisiting the Minsk II Agreement. The Art and Statecraft of Russian-brokered Cease-fires. A Report of the CSIS Europe Program. Center for Strategic & International Studies, Washington DC.

35. Pietrzak, P., 2023. The Brzezinski Doctrine And NATO's Response To Russia's Assault On Ukraine. *Modern Diplomacy*, [online], January 12, available at: <https://moderndiplomacy.eu/2023/01/12/the-brzezinski-doctrine-and-natos-response-to-russias-assault-on-ukraine/> [accessed October 11, 2024].

36. Power, J., 2022. Ukraine Should Have a Policy Of 'Non-Involvement With NATO', Opined Zbigniew Brzezinski. *InDepthNews*, [online], February 26, available at: <https://archive-2017-2022.indepthnews.info/index.php/opinion/5106-ukraine-should-have-a-policy-of-non-involvement-with-nato-opined-zbigniew-brzezinski> [accessed December 1, 2024].

37. Putin 'wants to rebuild USSR with Ukraine' – Brzezinski. 2014. *EuroNews*, [online], March 7, available at: <https://www.euronews.com/2014/03/07/putin-wants-to-rebuild-ussr-with-ukraine-brzezinski> [accessed December 1, 2024].

38. Report of Meeting of Ukrainian Ambassador to US O. Bilorus with Dr. Zbignew Brzezinski, 1993. Archive of the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs, Fond 1, Delo 7039. *Wilson Center Digital*

Archive, [online], available at: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121103> [accessed December 1, 2024).

39. TIA&TW: Zbigniew Brzezinski (Center for Strategic and International Studies): Part II, 2017. *This is America and The World*, [online video], February 3, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=oDIlqYRqrtE> [accessed December 1, 2024].

40. Zbigniew Brzezinski on Ukraine's Aspirations and Geopolitical Role. 2007. *Voice of America*, [online], May 22, available at: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2007-05-22-voa9-86825982/219385.html> [accessed December 1, 2024].

References:

1. Bzhezinskyi, Z., 2000. *Velyka shakhivnytsia.* Pereklad z anhliiskoi Olena Feshovets. «Lileia-NV», Lviv-Ivano-Frankivsk.

2. Bzhezynskyi, Ya., 2024. Piat elementiv, neobkhidnykh dlia peremohy Ukrainy. Interviuvav Ihor Tymots. *Liha.net*, [online], 11 Serpnia. Rezhym dostupu: <https://www.liga.net/ua/world/interview/ukraina-dlia-putina-v-sirii-zoni-dlia-peremohy-potribni-piat-elementiv-yan-bzhezynskyi> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

3. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy, 16 Lypnia 1990 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR* № 31, 30 Lypnia, (№55-KhII).

4. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttia povnopravnoho chlenstva Ukrainy v Yevropeiskomu Soiuzi ta v Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru). 2019. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 1 Bereznia 2019, № 9, (№ 2680-VIII).

5. Zvernennia Prezydenta Ukrainy L. Kuchmy do Verkhovnoi Rady, 2000. *Uriadovyi Kurier*, 23 Liutoho.

6. *Konstytutsiia Ukrainy : pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku : iz zminamy stanom na 1 sichnia 2006 roku*, 2006. Yurydychna dumka, Kyiv.

7. Kuzo, T., 2010. Zovnishnia polityka Viktora Yushchenka: rytoryka bez vtilennia v zhyttia. *Ukrainska Pravda*, [online], 11 Sichnia. Rezhym dostupu: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/kuzyo/4b4b50a8e9efc> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

8. Lidery krain NATO pohodyly vstup Shvetsii ta Finliandii do aliansu. 2022. *BBS*, [online], 29 Chervnia. Rezhym dostupu: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61901391> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

9. Perehovory pro vstup Ukrainy do YeS: povnyi hid u 12 pytanniakh, 2024. *Yevrointehratsiinyi Portal KMU*, [online], 21 Chervnia. Rezhym dostupu: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/peregovory-pro-vstup-ukrayiny-do-yes-povnyj-gid-u-12-pytannyah-i-10-mifah-2/> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

10. Prezydent Ukrainy, 1998. Rozporiadzhennia № 589/98-rp «Pro mizhnarodnu konferentsiiu «Balto-Chornomorske spivrobitnytstvo: do intehrovanoi Yevropy XXI stolittia bez rozpodilnykh linii». *Portal «Rada» Verkhovnoi Rady Ukrainy*, [online], 29 Hrudnia. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589/98-%D1%80%D0%BF#Text> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

11. Reaktsiia Yevrosoiuzu na ahresiiu rf zminyla yoho heopolitychni pozytsii – Borrel, 2023. *Ukrinform*, [online], 23 Bereznia. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3686162-reakcia-evrosouzu-na-agresiu-rf-zminila-jogo-geopoliticni-pozicii-borrel.html> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

12. Spilna zaiava Prezydentiv Ukrainy i Respubliky Polshcha "Do porozuminnia i yednannia", 1997. *Portal «Rada» Verkhovnoi Rady Ukrainy*, [online], 21 Travnia. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

13. Uhoda mizh Ukrainoiu ta Rosiiskoiu Federatsiieiu z pytan perebuvannia Chornomorskoho flotu Rosiiskoi Federatsii na terytorii Ukrainy, 2010. *Portal «Rada» Verkhovnoi Rady Ukrainy*, [online], 27 Kvitnia. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359#Text> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

14. Ukraina ne pidpysala Uhodu pro asotsiatsiiu z YeS, 2013. *BBS*, [online], 29 Lystopada. Rezhym dostupu: <https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/11/131129_ukraine_eu_assignment_ek> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

15. Ukrainu zaprosiat do NATO bez PDCh, ale pislia vykonannia vymoh – rishennia samitu, 2023. *Ukrinform*, [online], 11 Lypnia. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3734464-ukrainu-zaprosat-do-nato-bez-pdc-ale-pisla-vikonanna-vimog-stoltenberg.html> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

16. U SND zaiavyly, shcho Ukraina ye uchasnykom ponad 200 dohovoriv v ramkakh orhanizatsii, 2019. *Ukrainski Natsionalni Novyny*, [online], 28 Serpnia. Rezhym dostupu: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1821144-u-snd-zayavili-scho-ukrayina-ye-uchasnikom-ponad-200-dogovoriv-v-ramkakh-organizatsiyi> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

17. Chy ye mistse dlia Ukrainy v NATO pislia Ryzkoho samitu?, 2006. *Radio Svoboda*, [online], 20 Hrudnia. Rezhym dostupu: <https://www.radiosvoboda.org/a/956431.html> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

18. Shvetsiia ofitsiino vstupyla do NATO, 2024. *NATO News*, [online], 8 Bereznia. Rezhym dostupu: <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_223446.htm> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

19. Yurchenko, L., 2005. Sto pershykh dniv novoi ukrainskoi vlady: uspikhy y problemy. *Deutsche Welle*, [online], 03 Travnia. Rezhym dostupu: <https://www.dw.com/uk/сто-перших-днів-нової-української-влади-успіхи-й-проблеми/a-2476529> [Data zvernennia: 1 Hrudnia 2024].

20. Brzezinski, Z., 1996. Ukraine's Critical Role in the Post-Soviet Space. The keynote speech delivered on December 12 at a conference in Washington DC. *Harward Ukrainian Research Institute*. G.Washington University Publishers, Harward-Washington.

21. Brzezinski, Z., 1996. Input at the Conference *The Future of Ukraine: Challenges for German and American Foreign Policy. Conference Report. Washington DC, December 17.* American Institute for Contemporary German Studies, Washington DC.

22. Brzezinski, Z., 2009. NATO and World Security. *The New York Times*, [online], August 19, available at: <https://www.nytimes.com/2009/08/20/opinion/20iht-edbrzezinski.html> [accessed December 1, 2024].

23. Brzezinski, Z., 2011. Keynote at the conference *Ukraine's Future: The Challenges and Impact of Governance in Ukraine, Peterson Institute, July 7,* [online video], available at: <https://www.youtube.com/watch?v=jnXaFMFU3v4> [accessed 15.10.2024].

24. Brzezinski, Z., 2014. Keynote at the conference *Mutual Security on Hold? Russia, the West and European Security Architecture", June 16*. Wilson Center, Washington DC, available at: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/article/Mutual%20Security%20transcript_formatted.pdf> [accessed December 1, 2024].

25. Brzezinski, Z., 2014. Russia and Ukraine. Statement before the Senate Foreign Relations Committee, July 9, 419 Dirksen Senate Office Building, Washington D.C. Center for Strategic & International Studies, Washington DC, available at: <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/attachments/ts140708_Brzezinski.pdf> [accessed December 1, 2024].

26. Brzezinski, Z., 2017. On Europe & Russia. Interview for Center for Strategic and International Studies, [online video], available at: <https://www.youtube.com/watch?v=72HrccCDPhc> [accessed December 1, 2024].

27. Brzezinski suggests using Finland rolemodel to solve Ukrainian crisis, 2015. *UNIAN*, [online], June 30, available at: <https://www.unian.info/politics/1095203-brzezinski-suggests-using-finland-role-model-to-solve-ukrainian-crisis.html> [accessed December 1, 2024].

28. Budjeryn, M., 2014. The Breach: Ukraine's Territorial Integrity and the Budapest Memorandum. Issue Brief #3, Wilson Center, Washington DC, available at: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Issue%20Brief%20No%203--The%20Breach--Final4.pdf> [accessed December 1, 2024].

29. Chauvier, J-M., 2005. Ukraine: a new cold war. *Le Monde Diplomatique*, [online], January 2005, available at: <https://mondediplo.com/2005/01/01ukraine> [accessed October 10, 2024].

30. Ching, N., 2016. Minsk Deal Legitimizes Ugly Facts on the Ground, Critics Say. *VoA News*, [online], March 2, available at: <https://www.voanews.com/a/minsk-deal-legitimizes-ugly-facts-russia-ukraine/3216861.html> [accessed December 1, 2024].

31. Dobriansky, P.J.,1994. Ukraine: A Question of Survival. *The National Interest (summer 1994)*, [online], available at: <https://www.jstor.org/stable/42894950?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents> [accessed December 1, 2024].

32. Gardels, N., 2008. Brzezinski: Russia's Invasion of Georgia Is Reminiscent of Stalin's Attack on Finland. *Huffpost*, [online], September 8, available at: <https://www.huffpost.com/entry/brzezinski-russias-invasi_b_118029> [accessed November 16, 2024].

33. Joja, I.S., 2023. Russia, Ukraine, and the Reshuffling of the European Security Order. *Heinrich Boell Stiftung*, [online], July 21, available at: <https://www.boell.de/en/2023/07/21/russia-ukraine-and-reshuffling-european-security-order> [accessed November 17, 2024].

34. Nilsson, C.H., 2016. Revisiting the Minsk II Agreement. The Art and Statecraft of Russian-brokered Cease-fires. A Report of the CSIS Europe Program. Center for Strategic & International Studies, Washington DC.

35. Pietrzak, P., 2023. The Brzezinski Doctrine And NATO's Response To Russia's Assault On Ukraine. *Modern Diplomacy*, [online], January 12, available at: <https://moderndiplomacy.eu/2023/01/12/the-brzezinski-doctrine-and-natos-response-to-russias-assault-on-ukraine/> [accessed October 11, 2024].

36. Power, J., 2022. Ukraine Should Have a Policy Of 'Non-Involvement With NATO', Opined Zbigniew Brzezinski. *InDepthNews*, [online], February 26, available at: <https://archive-2017-2022.indepthnews.info/index.php/opinion/5106-ukraine-should-have-a-policy-of-non-involvement-with-nato-opined-zbigniew-brzezinski> [accessed December 1, 2024].

37. Putin 'wants to rebuild USSR with Ukraine' – Brzezinski. 2014. *EuroNews*, [online], March 7, available at: <https://www.euronews.com/2014/03/07/putin-wants-to-rebuild-ussr-with-ukraine-brzezinski> [accessed December 1, 2024].

38. Report of Meeting of Ukrainian Ambassador to US O. Bilorus with Dr. Zbignew Brzezinski, 1993. Archive of the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs, Fond 1, Delo 7039. *Wilson Center Digital Archive*, [online], available at: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121103> [accessed December 1, 2024).

39. TIA&TW: Zbigniew Brzezinski (Center for Strategic and International Studies): Part II, 2017. *This is America and The World*, [online video], February 3, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=oDIlqYRqrtE> [accessed December 1, 2024].

40. Zbigniew Brzezinski on Ukraine's Aspirations and Geopolitical Role. 2007. *Voice of America*, [online], May 22, available at: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2007-05-22-voa9-86825982/219385.html> [accessed December 1, 2024].